

לעבודה ולשומרה

וַיִּקַּח ה' אֱלֹהִים אֶת הָאָדָם וַיְנַחֲהוּ בְּגַן עֵדֶן לְעֹבְדָה וְלִשְׁמֶרָה: (בראשית ב טו).¹

ספרי דברים פסקא מא – עבודה רוחנית

"ולעבדו" (דברים י א)² - זה תלמוד. אתה אומר זה תלמוד, או אינו אלא עבודה? הרי הוא אומר: "ויקח ה' אלהים את האדם ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה" (בראשית ב טו) - וכי מה עבודה לשעבר ומה שמירה לשעבר? הא למדת: לעבדה - זה תלמוד, ולשמרה - אלו מצות.³

פרקי דרבי אליעזר פרק יב – הרחבה של מדרש ספרי

"ויקח ה' אלהים את האדם ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה" (בראשית ב טו). ומה עבודה היה בתוך הגן שאמר לעבדה ולשמרה? שמא תאמר יש מלאכה בגן עדן שיזמור לכרמים ולחרש ולשדד את האדמה, או לעמר או לקצור? והלא כל האילנות נצמחין מאליהן! שמא תאמר יש מלאכה בגן עדן להשקות את הגן? והלא נהר מושך ויוצא מעדן, שנאמר: "ונהר יצא מעדן" [שם י]. ומהו לעבדה ולשמרה? אלא לעסוק בדברי תורה ולשמר את דרך עץ החיים. ואין עץ החיים אלא תורה, שנאמר: "עץ חיים היא למחזיקים בה" [משלי ג יח].⁴

בראשית רבה טז ה – ששת ימי המעשה ושבת, הקרבנות

"ויניחהו בגן עדן" - ר' יודן ור' ברכיה. רבי יודן אמר: הניח לו והגן עליו ועדנו מכל אילני גן עדן. רבי ברכיה אמר: להניחו ולהגן עליו ולעדנו מכל אילני גן עדן. "ויניחהו" - נתן לו מצות שבת, כמו שאתה אומר: "וינח ביום השביעי" (שמות כ א). "לעבדה" - ששת ימים תעבוד, "ולשמרה" - שמור את יום השבת לקדשו (דברים ה יב).⁵ דבר אחר: "לעבדה ולשמרה" - אלו הקרבנות, שנאמר: "תעבדון את האלהים" (שמות ג יב), וכתוב: "תשמרו להקריב לי במועדו" (במדבר כח ב).⁶

¹ הקב"ה יוצר את האדם ודואג לו למקום בטוח ומוגן בו הוא לכאורה לא צריך לעשות שום דבר, ככתוב: "ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם וישם שם את האדם אשר יצר". אז מה פירוש "לעבודה ולשמרה"? מה עבודה ומה שמירה יש בגן עדן? באותה מידה ניתן לשאול גם מפסוק ה באותו פרק: "וכל שיח השדה טרם יהיה בארץ וכל עשב השדה טרם יצמח כי לא המטיר ה' אלהים על הארץ ואדם אין לעבד את האדמה". אין אדם שיעבוד את האדמה, לפיכך לא יורד גשם ולפיכך אין צמחייה בעולם. משמע שמרגע שנוצר האדם, יש טעם וייעוד בעבודת האדמה. ראה המדרשים על פסוק זה והסמוך לו: "ואד יעלה מן הארץ והשקה את כל פני האדמה" הקושרים את האדם עם האדמה ועם הגשם. ואפשר גם לשאול מפסוקים בפרק א כגון: "פרו ורבו ומלאו את הארץ וכבשוה וכו'" - איזו ארץ יש לכבוש ולעבד אם אנחנו בגן עדן? אך זה בסיפור הבריאה הראשון ואנו בשני.

² דורש את הפסוק בפרשת עקב מתחילת פרשה שניה של קריאת שמע: "ויהי אם שמע תשמעו אל מצותי אשר אנכי מצוה אתכם היום לאהבה את ה' אלהיכם ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם". ראו מקבילה ביהושע כב ה.

³ מדרש זה מציג את הגישה הערכית מוסרית הרואה בעבודת ה' ובלימוד התורה את מטרת כל הבריאה, והסמך שלו הוא מגן עדן שם לא היה על האדם לטרוח ולדאוג למחייתו, ויכול היה, ומצווה היה, לעסוק בצד הרוחני של החיים. לגישה זו יש סמך במקרא. מיד לאחר הפסוק: "לעבודה ולשמרה", בא הפסוק של הציווי לא לאכול מעץ הדעת טוב ורע, ככתוב: "ויקח ה' אלהים את האדם ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה על האדם על הארץ וכל הארץ טוב ורע לא תאכל וכו'". ראו המדרשים שלומדים מפסוק זה את ששת המצוות שנוצטוו בהם אדם הראשון (פסיקתא דרב כהנא פסקא יב, מובאת בדברינו [מצוות טרום סיני](#)). חיים אידייליים מעין זה חוזרים בנודי ישראל במדבר שאמנם לא היו בדיוק גן עדן, אבל המזון וההגנה והשמירה היו זמינים בכל עת ועליו אמרו חז"ל: "לא ניתנה תורה לדרוש אלא לאוכלי המן". ראה דברינו [טעם המן](#) בפרשת בשלח. אך דא עקא שהפסוק שמדרש ספרי דורש כאן הוא על הכניסה לארץ. האם ארץ ישראל תהיה מעין חזרה לגן עדן או שההפך בדיוק, בארץ ישראל בה יחיו חיים ומעשיים, יש לזכור גם את "לעבדה" או "לעובדו" של תלמוד ומצוות.

⁴ מדרש פרקי דרבי אליעזר מרחיב ומעצים את מדרש ספרי הנ"ל. לא היה שום צורך בשום עבודת אדם בגן עדן ו"לעבודה ולשמרה" הם בהכרח עבודת רוחנית של לימוד תורה וקיום מצוות. בדרך 'רוחנית' זו הולכים מפרשים רבים כגון רבי בחיי בן אשר, אור החיים, מלבי"ם ועוד. אך להתרחקות זו מכל עבודה או שמירה גשמיים והתכנסות בעולם רוחני של תורה ומצוות מעורר שאלה נגדית: איזו תורה בדיוק למדו שם? אילו מסכתות מסדר זרעים (עבודת האדמה), נזיקין, מועד? אילו מצוות קיימו יושבי גן עדן? הדברים מזכירים את דברי משה למלאכים בגמרא שבת פח שהתנגדו להורדת התורה לבני האדם: "למצרים ירדתם, לפרעה השתעבדתם, תורה למה תהא לכם? זכור את יום השבת לקדשו - כלום אתם עושים מלאכה שאתם צריכין שבות?".

⁵ מדרש זה מציג גישה קצת מורכבת יותר. מחד גיסא, כמו מדרש ספרי לעיל, הגישה הערכית מוסרית הרואה במטרת כל הבריאה את עבודת ה' ואת לימוד התורה. אבל מאידך, גם עבודה במשמעותה הרגילה. שהרי אין מנוחה בלי עבודה שקדמה לה ואין שבת בלי עבודת ימי המעשה! כבר בגן עדן היה שילוב של ששת ימי מעשה ושבת כיום מנוחה. ראו דברינו [ששת ימים תעשה מלאכה](#) בפרשת אמור וכן [מי נתן לנו את השבת](#) בפרשת בשלח. אפשר גם שבגישה דו-ערכית זו אנחנו שומעים את הד המחלוקת על ואספת דגן בין רבי ישמעאל ורבי שמעון בר יוחאי וגם חזרה לנושא דור אוכלי המן. ראה דברינו [ואספת דגן](#) בפרשת עקב.

⁶ "לעבדה" מתקשר ל"תעבדון" בשמות ג במעמד הסנה (ברמז לקרבנות של שמות פרק כד לפני או אחרי מעמד הר סיני), ו"לשמרה" מתקשר ל"תשמרו" בפסוקי פרשת קרבנות המועדות בפרשת פנחס. זה לפני מעמד הר סיני וזה לאחריו. החיבור בין שניהם הוא שיוצר את הדרשה. דעה זו מחזירה אותנו למדרש הראשון. האדם לא צריך לעשות שום עבודה אנושית-יצירתית בגן עדן, רק להקריב קרבנות, או להתפלל שגם זו עבודה. וזה מחזיר אותנו להערה 1 לעיל שלא ירד גשם עד שהאדם לא התפלל או הקריב קרבנות

אבן עזרא בראשית ב טו – להשקות ולשמור נקי

והאומרים כי לעבדה ולשמרה שב אל האדמה,⁷ איך יתכן לעבוד ולשמור מקום גדול ממקום קטן? ואחר שחטא והוציאו לעבוד את האדמה, וכבר היה עובד האדמה! רק פירוש "לעבדה" - על הגן שמפרינו יאכל, ואחר שחטא שב לאכול את עשב השדה, והוא הלחם. וטעם "לעבדה" - להשקות הגן. "ולשמרה" - מכל החיות שלא יכנסו שם ויטנפוהו.⁸

רמב"ן בראשית פרק ב פסוק ח – גידולי שדה

והנה אילני גן עדן גזר בהם לעשות ענף ולשאת פרי לעד לעולם, לא יזקין בארץ שורשם, ובעפר לא ימות גזעם,⁹ אין צריכין לעבוד וזומר. שאילו היו צריכין עבודה, אחרי שגורש האדם משם מי עבד אותם?¹⁰ גם זה טעם "ויטע ה' אלהים", שהיו מטעו מעשה ידיו וקיימים לעולמים ... אם כן מה טעם "ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה"? שהניחו שם להיות זורע לו חטים ומיני תבואות וכל עשב זורע וזרע וערוגות הבשמים, וקוצר ותולש ואוכל כרצונו. וזה טעם "לעבדה ולשמרה" - לעבוד אדמת הגן הערוגות שיעשה שם, כי הגן שהם האילנות לא יעבדו.¹¹ ורבותינו נתעוררו בזה, אמרו בבראשית רבה (טז ה) לעבדה ולשמרה, אלו הקרבנות ... והכונה להם בזה לומר כי הצמחים וכל בעלי חיים צריכים לכוחות הראשונות [ס"א העליונות] ומהם יבוא להם הגידול, ובקרבנות יהיה משך הברכה לעליונים ומהם לצמחי גן עדן, ומהם יהיו ויחיו לעולם בגשמי רצון וברכה שיגדלו בה, כמו שאמרו (בראשית רבה טו א) ישבעו עצי ה' ארזי לבנון אשר נטע (תהלים קד טז).¹²

העמק דבר בראשית ב טו – תהליך הדרגתי בתוך גן עדן

"ויקח ה' את האדם וגו'". תחילה כתיב שנטע המקום גן בעדן וישם שם את האדם אשר יצר, ואח"כ סיפר הכתוב שהצמיח הרבה אילנות וענין הנהרות, וחזר וסיפר שלקח ה' את האדם והניחו בגן עדן לעבדה ולשמרה, ולא עירב שני עסקי האדם שם בגן עדן יחד.¹³ ... בא המקרא ללמדנו כי מתחילה נטע גן שלם ולא נצרך עוד לעבודה, וישם שם את האדם בלי עסק, והיה במעלת משה על ההר, כך היה רק להתבודד בכר נרחב עם אלהיו.

(קרבנות חג הסוכות המרובים בתקווה לשנה גשומה). אפשר שמדרש קטן זה מקפל בתוכו את ההשקפה האידיאלית של עבודת בית המקדש שהיא שמחזיקה את קיום העולם (מגילה לא ע"ב) וגם בה יש מעין ניסיון לחזור לגן העדן. בנושא זה נרחיב בדברי רמב"ן להלן שמצטט מדרש בראשית רבה זה.

⁷ היינו לעבוד ולשמור את האדמה.

⁸ אבן עזרא לא מוכן לקבל את הדעה ש"לעבדה ולשמרה" פירושו שהאדם היה "עובד אדמה" בגן עדן. איך אפשר שישמור על האדמה כולה (מקום גדול), כאשר הוא תחום בגן עדן (מקום קטן)? ואיך אפשר לומר שהיה "עובד אדמה" בגן עדן, כאשר האדם הפך להיות עובד אדמה רק אחרי הגירוש מגן עדן? אבל פטור בלא עבודה כלל אי אפשר ולכן עבודתו של אדם שם הייתה לשמור שהחיות לא יטנפו את הגן, ולדאוג להשקותו ובזכות זה יאכל מפירותיו. ופירוש חזקוני מסכים: "לעבדה - להשקותה. ולשמרה - שלא ירמסוה רגלי בהמה וחיה". גם את גן עדן צריך אדם להשקות ולנקות. מה שמחזיר אותנו להערה 1 לעיל ונותן לה תשובה. ראה גם פירושו של אבן עזרא לפרק ב פסוק י: "ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן" שלפני שנברא האדם "היה הנהר משקה הגן לכל צד", ודווקא אחרי בריאת האדם הוא שצריך לדלות מים מהנהר ולהשקות את עצי גן העדן. עוד יש לשים לב להערת אבן עזרא על "עשב השדה הוא הלחם", נושא שנראה ברמב"ן להלן רק בהיפוך גמור.

⁹ בהשאלה ברורה מהפסוקים באיוב יד ז-ח: "פי יש לעץ תקנה אם נפרת ועוד יחליף וינקתו לא תחידל: אם יזקין בצרץ שרשו ובעפר ימות גזעו". אבל האדם לא כן, אין לו תקווה, ראה שם.

¹⁰ רמב"ן דואג מה יהיה עם גן עדן אחרי שהאדם גורש משם. האם הוא באמת חושב שמקום זה קיים עדיין 'אי שם'?

¹¹ רמב"ן מציע את הפירוש שאמנם אין עבודה באילנות גן העדן, אין אלה צריכים שום השקיה, זמירה וכו'. אבל יש "לעובדה ולשמרה" בעבודות חקלאיות אחרות שאין הגן מצמיח מעצמו. ראה ההבדל הגדול בינו ובין אבן עזרא לעיל ביחס לצמחייה החולפת (חד-שניתית) כמיני דגן ותבואות, ירקות ואפילו תבלינים (בשמים), מה שמכונה היום אצל החקלאים "גד"ש. אבן עזרא רואה בעצם הצריכה שלהם חלק מעונש הגירוש מגן העדן - גירוש מחיים שקיומם רק על פירות האילנות ללא צורך בשום תזונה נוספת. רמב"ן לעומתו, מכיר בערך מזונות אלה שהם מאבות המזון ואיך אפשר בלי חמשת מיני דגן? הגירוש מגן עדן רק גרם לכך שבזעת אפיים נסתפק מהם, מה שנעשה בעבודה לא-קשה של "לעבדה ולשמרה" בגן עדן. וכל זה לתשומת עובדי הגד"ש במגזר החקלאי שגם אם נחזור לגן עדן, עדיין יהיה צורך בעבודתם (ועובדי המטעים שיהיו חסרי עבודה יסייעו להם)

¹² לאחר שהציע את פירושו על דרך הפשט (אם יש בכלל פשט בענייני גן עדן), מביא רמב"ן את דברי מדרש בראשית רבה לעיל ומפליג על כנפיו אל תורת הסוד לפיה הקרבנות הם אשר מחברים את הכוחות העליונים אל הבריאה הארצית: הצומח והחי, הזקוקה לכוח הגידול שבא מלמעלה, וכדבריו בהמשך שם: "אמר רבי חנינא: ישבעו חיהו, ישבעו מימיהו, ישבעו מטעתו, כי "חיהו" יסודותם העליונים, "ומימיהו" אוצרו הטוב המוריד הגשם, "ומטעתו" כוחם בשמים". וחזר רמב"ן על דברים אלה בפירושו בבראשית ג כב: "ובבראשית רבה - לעבדה ולשמרה אלו הקרבנות ... רמזו כי הקרבנות יצמיחו ויגדלו בעץ החיים ועץ הדעת וכל עצי גן עדן, והם העבודה והשמירה בהם: "עבודה" זו הייתה כבר בגן עדן ונמשכה גם במשכן. האם קיום המשכן והמקדש אינם רק קיום העולם, אלא מעין חזרה או "שיר" של גן עדן בעולמנו לאחר הגירוש?

¹³ קריאה מדוקדקת של החצי הראשון של פרק ב, מסביר הנצי"ב, מלמדת אותנו שהאדם נכנס פעמיים לגן עדן. פסוק ח אומר: "ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדש וישם שם את האדם אשר יצר", ובפסוק טו: "ויקח ה' אלהים את האדם ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה". תחילה "שם" ואח"כ "ויקח ויניח" ובתווך ביניהם יצירת הגן וארבעה הנהרות, ככתוב: "ויצמח ה' אלהים מן האדמה כל עץ נחמד למאכל וטוב למאכל ועץ החיים בתוך הגן ועץ הדעת טוב ורע: ונהר יצא מעדן להשקות את הגן וכו'".

אח"כ הצמיח ה' לאט לאט, וזה נצרך לשמירה ועבודה שיהיה גדל על צד היותר טוב, ולקח ה' את האדם ויניחהו וגו'.¹⁴

אבות דרבי נתן נוסח ב פרק כא – בשבח המלאכה עוד מימי גן עדן

"אהוב את המלאכה" - חייב אדם להיות אוהב את המלאכה ועוסק במלאכה. והלא דברים קל וחומר. ומה אם הקב"ה שלו עולם ומלואו לא ברא אותו אלא בדבר, שנאמר: "בדבר ה' שמים נעשו" (תהלים לג ו), והוא כתיב שעשה מלאכה, שנאמר: "מכל מלאכתו אשר עשה" (בראשית ב ב), בני אדם על אחת כמה וכמה.¹⁵

רבי אליעזר אומר: גדולה היא מלאכה שאפילו אדם הראשון לא טעם כלום אלא עד שעשה מלאכה, שנאמר: "ויניחהו בגן עדן לעבדה ולשמרה" (שם שם ט"ו). וכי עבודה היה צריך? או שמירה היה צריך? אלא לעמוד על דבריו, שנאמר: "את ה' אלהיך תירא ואותו תעבוד" (דברים ו ג) וזהו עבודה. וכן הוא אומר: "ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם" (שם ה א) וזהו שמירה.¹⁶ ועוד היה רבי אליעזר אומר: גדולה היא מלאכה, שכשם שנצטוו ישראל על השבת, כך נצטוו על המלאכה, שנאמר: "ששת ימים תעבוד ועשית כל מלאכתך" (שמות כ ט).¹⁷

רבי אומר: גדולה היא מלאכה, שכל מי שאינו עוסק במלאכה בני אדם משיחין בו: מנין איש פלוני אוכל? מנין הוא שותה? משל למה הדבר דומה? לאשה שאין לה בעל והיא מתקשטת ויוצאה לשוק ובני אדם משיחין בה. כך, כל מי שאינו עוסק במלאכה בני אדם משיחין בו. ועוד היה רבי אומר: גדולה היא מלאכה שכל מי שהוא עוסק במלאכה אין ידו חסרה פרוטה לעולם:

רבי יוסי אומר: גדולה היא מלאכה שלא שרתה שכונה על ישראל עד שעשו מלאכה, שנאמר: "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" (שם כה ח).¹⁸ ועוד אמר רבי יוסי: גדולה היא מלאכה, שכל מי שאינו עוסק במלאכה הרי זה מתחייב בנפשו. כאי זה צד? היה בטל ביום הראשון וביום השני ואין לו מה יאכל והיו בידו מעות הקדש ואכל, הרי זה מתחייב בנפשו. מי גרם לו להתחייב בנפשו? על שלא היה עוסק במלאכה:

רבי מאיר אומר: גדולה היא מלאכה שכל מי שאינו עושה מלאכה בחול סופו לעשותה בשבת. כאי זה צד? היה בטל ביום ראשון וביום שני אין לו מה יאכל, הלך וגנב. תפשוהו ומסרוהו למלכות והטילוהו לעשות מלאכה בשבת. מי גרם לו לעשות מלאכה בשבת? על שלא עשה מלאכה בחול. רבי יהודה אומר: גדולה מלאכה שאין אדם מת אלא מתוך הבטלה.¹⁹

¹⁴ מקריאה פשוטה של פרק ב בבראשית מציע העמק דבר ששהות האדם בגן עדן הייתה דו-שלבית. בשלב ראשון חי אדם הראשון בגן עדן בדומה למה שראינו במדרשים לעיל, חיים ורוחניים שלמים, בלי צורך לעבוד. בדומה למשה בהר ברמה הרוחנית, אבל בכל זאת עם גן מלא כל טוב מסביב (אולי רק פירות כשיטת רמב"ן). אלא שבגן עדן ראשוני זה חל שינוי (הנצ"ב לא מסביר מדוע ולמה) ונוספו לגן צמחייה רבה ונהר להשקותה ונוצר הצורך "לעבדה ולשמרה" על מנת לוודא שהכל "היה גדל על צד היותר טוב". נראה שהנצ"ב מגלה טפח ומכסה טפחיים, אבל הרעיון הבסיסי הוא שכבר בגן עדן ועוד לפני חטא עץ הדעת טוב ורע, חל שינוי בטבע ונדרשה פעולת האדם אם בגידולי השדה שנוספו לגן עדן כשיטת רמב"ן ואם בניקיון ושמירה כשיטת אבן עזרא. ראו בהזדמנות זו גם דברי רד"ק על הפסוק: "לעבדה ולשמרה... הניחהו בה שיעבוד האדמה היא בניכוש ובעדור בירקות ובאילנות למאכלו, ולשמרה מחיות ומעופות כפי כחו". ראו דברי רד"ק גם בבראשית ג יז שמבחינו בין "העבודה הקלה" שהייתה בגן עדן ובין העבודה הקשה לאחר הגירוש: "ומה שאמר לעבדה ולשמרה לא היה צריך אלא לעבודה קלה, אבל מעתה הוא צריך לעבודה קשה כמו שאמר בזעת אפיק תאכל לחם". הצירוף של העמק דבר ורד"ק יוצר תהליך תלת-שלבי מגן העדן הראשוני, דרך גן העדן בו כבר צריכים לעבוד ולשמר, ועד העולם שלאחר גן העדן. המדרשים לעיל מדגישים את גן העדן הראשוני של חיים ורוחניים, את השאיפה לחיות כמשה. הקדמה והטכנולוגיה האנושית של ימינו מנסה אולי לחזור לשלב הביניים, של גן עדן שיש בו רק "עבודה קלה".

¹⁵ ברוך אומר ועושה, שהקב"ה דבורו הוא עשייה ומאמרו הוא בריאה. ראה מאמר חז"ל, אבות ה א: "בעשרה מאמרות נברא העולם... בלא עמל ויגיעה". ובכ"ז, למרות שבמאמרו ברא שחקים וברוח פיו כל צבאם, נוקטת התורה לשון עשייה לגבי הקב"ה. אין זה, אפוא, אלא כדי ללמד את האדם את חשיבות המלאכה והעשייה – לעבודה ולשמירה. וזו גם התשובה לבן זומא שהרעיש עולמות על שכתוב "ויעש", "ויעש" בפרשת הבריאה שכולה הייתה במאמר. ראה בראשית רבה ד ו: "ויעש אלהים את הרקיע, זה אחד מן המקראות שהרעיש בן זומא את העולם, ויעש אתמהא, והלא במאמר הן הוי (תהלים לג) בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם". שם אין המדרש נותן תשובה לבן זומא, מדרש אבות דרבי נתן כאן הוא התשובה לבן זומא.

¹⁶ כאן חוזרת דרשת מדרש ספרי בו פתחנו על עבודה של לימוד תורה ושמירה של מצוות.

¹⁷ אבל שלא כמדרש ספרי, ר' אליעזר מוסיף "ועוד" בשבח המלאכה וקורא את צמד הפסוקים בעשרת הדברות שמות כ ט"ז, ברצף: "ששת ימים תעבד וְעִשִׂיתָ כָּל מְלֶאכֶתְךָ: יוֹם הַשְּׁבִיעִי שָׁבֹת לַה' אֱלֹהֶיךָ וכו'". זה ציווי וזה ציווי ולא עוד אלא שהם משלימים. ראו דברינו [ששת ימים תעשה מלאכה](#) בפרשת אמור.

¹⁸ ומרגע שהוקם המשכן והחלה בו עבודת הקרבנות, היא זו שנותנת חיים לעולם כפי שראינו ברמב"ן לעיל ובבראשית רבה. נגררנו להמשך הדרשה שהיא שיר הלל למלאכה וחשיבותה שהוא נושא חשוב לעצמו, וקצת נגענו בו בדברינו יגיע כפיים וכן על הפרנסה לא השיבו בפרשת ויצא, וכמו כן האלהים הרועה אותי – המלאך הגואל אותי בפרשת ויחי. האם חכמים שהקדישו את עיקר זמנם ל"לעבודה ולשמרה" הרוחני כשיטת מדרש ספרי, וקושרים כאן כתר לראשה של המלאכה, סבורים כך לכתחילה או בדיעבד? האם זה מסר לציבור הרחב או שמא גם לאלטיה הלמדנית? נושא שצריך עוד מחקר ועיון. עיקר עניינינו היא הדרשה של ר' אליעזר שבדומה לבראשית רבה לעיל מזכירה את "לעבודה ולשמרה", אך עיקר האסמכתא היא בסופו של דבר מהפסוקים בפרשת בראשית בבריאת העולם: "וישבת ביום השביעי מכל מלאכתו אשר עשה" ומן הפסוקים בעשרת הדברות (או שמא מן הפסוקים בפרשת ויקהל או כי תשא העוסקים בשבת), נושא שכאמור הרחבנו בו בדברינו [ששת ימים תעשה מלאכה](#) בפרשת אמור.

מסכת שבת דף קנ עמוד א – לימוד אומנות בשבת

ותנא דבי מנשה: משדכין על התינוקות ליארס בשבת, ועל התינוק ללמדו ספר וללמדו אומנות. - אמר קרא: "ממצוא חפצך ודבר דבר" (ישעיהו, חפצך - אסורים, חפצי שמים - מותרין).²⁰

עבודה זרה מ ע"ב - ברוך שמסר עולמו לשומרים

פעם אחת חש רבי במעיו, אמר: כלום יש אדם שידוע, יין תפוחים של עובדי כוכבים אסור או מותר? אמר לפניו ר' ישמעאל ב"ר יוסי: פעם אחת חש אבא במעיו, והביאו לו יין תפוחים של עובדי כוכבים של ע' שנה, ושתה ונתרפא; אמר לו: כל כך היה בידך ואתה מצערני! בדקו ומצאו עובד כוכבים אחד שהיה לו שלש מאות גרבי יין של תפוחים של ע' שנה, ושתה ונתרפא. אמר: ברוך המקום שמסר עולמו לשומרים.²¹

**שבת שלום
ולהתחיל מבראשית
מחלקי המים**

²⁰ על מנת לעסוק במלאכה יש ללמוד אותה. והיא אחת ממצוות האב על הבן בדומה לחובה למול את הבן, לפדותו וכו'. ראה מקור הלכות אלה בתוספתא קידושין פרק א הלכה יא, תלמוד בבלי קידושין דפים כט-ל, ירושלמי קידושין פרק א הלכה ז. תנא דבי מנשה (מקור תנאי לא נדיר כ"כ כמו שניתן לחשוב) מלמד אותנו שמותר לעשות בשבת הסכמים וסידורים ולדבר על לימוד מלאכה לבן בשבת, כמו לימוד ספר (תורה) וכמו שידוכים (ראה שטיינזלץ שמדגיש שאין מדובר בלימוד האומנות עצמה, גם לא לימוד שאינו כרוך בחילול שבת, אלא בעריכת הסכמים והתקשרויות עסקיות, בדומה להסכם שידוך לבנות. אבל אם כן, גם לימוד ספר הוא לא לימוד ממש אלא הסכם עם מישהו שילמד את הבן וצ"ע). עיסוק כזה בשבת איננו נחשב ל"חפצך" שאסורים בשבת כמו עובדין דחול, אלא "חפצי שמים". ראה רש"י שאומר: "דהא נמי מצוה היא, שכל שאינו מלמדו אומנות – מלמדו ליסטות". נראה שאפשר לקשר גמרא זו במסכת שבת עם דברי רבי מאיר בסוף אבות דרבי נתן הנ"ל ולקשר הכל עם השבת, נכון יותר עם החילופין של מלאכה בששת הימים ושבתה בשבת. מי שאינו עושה מלאכה בחול, סופו לעשותה בשבת ולחללה. לפיכך מותר ואף מצווה ללמד את הבן אומנות גם בשבת, ואין זה "חפצך", על מנת שיעשה מלאכה בימות החול וישמור שבת כראוי וכהלכה. לימוד כזה הוא "חפצי שמים", כמו הקב"ה שעשה את מלאכת הבריאה וציווה עלינו "לעובדה ולשומרה".

²¹ איזו ברכה נפלאה על כוחו של המדע והידע האנושי וחיבור נאה לציווי התורה: "לעבדה ולשומרה" שניתן לאדם הראשון שכולם מצאצאיו. ראו גם דברינו [מעשה שמים ומעשה בשר ודם](#). ברוך המקום שמסר עולמו לשומרים! מי הם שומרי העולם? כל בן אנוש שתורם מחכמתו ומרצו ליישובו של העולם ולתיקונו. אך לא מצאנו ציטוטים בחז"ל וספרות חכמת ישראל של אמירה נאה זו בשבח העשייה הכלל-אנושית, מלבד שימוש בה בהקשרים מושאלים כגון בדברי תורה שנעלמו ולימים נמצאו. ראו דברינו חכמה [יש בגויים](#) [תאמין](#), בדפים המיוחדים.